

איגרת לתלמידים

מילת השבוע

להתפעם בכל פעם מחדש

פעם

פעמים רבות נזכרת המילה **פעם** בתנ"ך ובספרות חז"ל. נתבונן בכמה דוגמאות:

1. "מה יפו **פעמיך** בנעלים בת נדיב" (שיר השירים ז, ב)
2. "בעד החלון נשקפה נתיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו **פעמי** מרכבותיו" (שופטים ה, כח)
3. "וביום השביעי תסבו את העיר [יריחו] שבע **פעמים** והכהנים תקעו בשופרות" (יהושע ו, ד)
4. "**פעם** אחת היינו יושבין בין האילנות..." (ספרא בחוקותי ב, ה).

בשתי המובאות הראשונות משמעותה של המילה **פעם** שונה מן הרגיל בלשונו: בראשונה פירושה רגל, ובשנייה – צעד. משמעות אלו קיימות גם בלשונות שמיות אחרות, וככל הנראה הן העומדות ביסודה של המילה. השימוש במילה **פעם** בתנ"ך במשמעות של רגל או צעד אופייני ללשון המליצית, שכן לשון זו נוטה לשמר רבדים קדומים של השפה. גם בימינו שיך שימוש זה ללשון המליצית, בעיקר מצירופים כגון 'פעמי משיח', 'הכין פעמיו', 'שם פעמיו אלי'.

המשמעות הרווחת של המילה **פעם** – בתנ"ך, בספרות חז"ל ובלשון ימינו – היא המשמעות המופשטת יותר שבמובאה השלישית: 'כל אחת מן ההזדמנויות שפעולה מסוימת חוזרת בהן'. בצירופים דוגמת 'שבע פעמים', ו'פעמים רבות' הפעולה חוזרת ממש, ואילו בצירוף 'פעם אחת' מודגש שהפעולה הייתה יכולה לחזור אך לא חזרה. בלשון חכמים קיבל הצירוף 'פעם אחת' גם משמעות של זמן – 'ביום מן הימים', 'בזמן מן הזמנים' – אולי בהשפעת 'זמנא חדא' בארמית. שימוש זה רגיל בפתיחה של סיפורים, כמו במובאה הרביעית. בעברית המאוחרת יש שמשמשת במשמעות זו המילה **פעם** לבדה, כגון בשיר הילדים הידוע "פעם הייתי בתימן". ויש שהמילה **פעם** איננה באה כתיאור זמן של אירוע נקודתי בעבר, אלא כתיאור של העבר בכלל במשמעות 'לפנים', 'בימים עברו'. למשל: "כמו פעם", "פעם הכול היה אחרת".

פעמון, פעימה והתפעמות

השורש פע"ם מציין מכה, נקישה וזעזוע, משמעות אשר אולי התפתחה מן המשמעות הראשונית של המילה **פעם** – צעד ומכת הרגל. לאחר תיאור חלום הפרות וחלום השיבולים של פרעה מלך מצרים נאמר: "וַיְהִי בַבֶּקֶר וַתִּפְּעַם רוּחוֹ" (בראשית מא, ח), כלומר: רוחו נזדעזעה. מעניין שבתנ"ך מדובר בזעזוע שלילי, ואילו בלשון ימינו המילים **התפעם**, **נפעם**, **מפעים** וה**תפעמות** מציינות בעיקר התפעלות חיובית.

גם המילה המקראית **פעמון** קשורה לעניין המכה והזעזוע, כפי שמסביר ר' דוד קמחי (רד"ק) בספר השורשים שלו: "לפי שהוא מתקשקש ומתכתת בענבל שבתוכו". על פי משמעות זו של השורש פע"ם חודשה בימי הביניים המילה **פעימה** (נקישה), ובתחום המוזיקה חודשה בעברית החדשה **פעמה** (יחידת קצב בסיסית), וממנה גם **פעמן** (מטרונום, המכשיר המודד את הפעמות). וכמובן בל נשכח את **פעימות הלב והלב הפועם** – צירופים אשר נוצרו בעת החדשה, אבל יש להם טעם של פעם.

